

8. Řecko: od komunistické dominance k občanské válce

Osnova:

Postavení EAM a její politická nedůslednost
Řecko a velmocenské ambice Velké Británie
Osvobození Řecka a přechod k mírovému životu
Krvavý řecký prosinec
Cesta k další krizi
Volby a referendum o monarchii
Počátek občanské války a Trumanova doktrína
Občanská válka

Studijní text:

Postavení EAM a její politická nedůslednost

Pokud jde o Řecko, vedení EAM neměla takového sebevědomého vůdce, jakým byl Tito. EAM nikdy nejednala podobně ultimativně jako jugoslávští partyzáni. Na rozdíl od AVNOJ Politický výbor národního osvobození měl cíl získat v exilové vládě své zástupce, zatímco Tito naprosto odmítl krále a jeho vládu bral s maximální rezervou. Podobně ve vztahu ke Stalinovi řečtí komunisté pokorně vyplňovali Stalinovu vůli. Mise, kterou poslali Stalin k EAM usměrňovala jeho činnost tak, aby nepřekračovala rámec britsko-sovětských domluv z června 1944.

Nakonec se EAM spokojila s druhořadými ministerstvy v exilové vládě. Tito nejenže odmítl uznat jugoslávskou exilovou vládu, odmítl dokonce velice striktně i Churchillovo přání, aby se setkal s králem. Řečtí komunisté na druhé straně vstoupili marginálním způsobem do vlády, v jejímž čele se nacházel premiér Georgios Papandreu,¹ známý protivník EAM! A to v době, kdy Němci postupně v důsledku situace na severu Balkánu (zhroucení Rumunska a Bulharska) evakovali Řecko, aby se jejich armády nedostaly do obklíčení, a kdy tedy EAM-ELAS jako jediná národní odbojová organizace hodná toho jména bez jakéhokoli odporu de facto přejímala vládu v zemi, která, podobně jako v Jugoslávii, doslova ležela na ulici.

Řecko a velmocenské ambice Velké Británie

Aby zajistil své postavení v zemi, musel Churchill do Řecka dopravit alespoň nějakou vojenskou sílu. Na setkání koncem září v italské Casertě (u Neapole) EAM s vyloděním britských jednotek v Řecku souhlasila. Kupodivu, jediný, který se tomu vzepřel, byl velitel generál Sarafis, který tvrdil, že přítomnost britských jednotek není nutná, s ohledem na to, že Němci se již i tak stahují na sever. Komunističtí členové EAM, poslušní direktiv z Moskvy, Sarafise přehlasovali. Vrchní velení bylo smlouvou v Casertě přepuštěno generálu Ronaldu MacKenzie Scobiemu, britskému veliteli intervenčních jednotek. Sarafis sice souhlasil s britským vrchním velením pouze v případě, že půjde o společné operace proti Němcům, ale to mělo do budoucna malou váhu.

Churchill ovšem neměl ani žádné pořádné vojenské síly, které by mohl do Řecka poslat. Byly to pouze malé kontingenty. Británie v této době prakticky neměla sílu k tomu, aby mohla konkurovat Rudé armádě, deroucí se na Balkán. Ve skutečnosti na konec byli Britové v tak slabé pozici, že by nemuseli udržet ani Řecko, o nějakých 50 % v Jugoslávii nemluvě, nebýt

¹ Papandreuové jsou nejúspěšnější novodobou řeckou politickou rodinou – syn Georgiose Andreas Papandreu byl dlouholetým šéfem středolevé strany PASOK – Panhelénského socialistického hnutí, a od roku 1977 ve dvou volebních obdobích premiérem Řecka – ostatně prvním levicově zaměřeným premiérem v novodobé řecké v historii. Jeho syn Jorgos – Georgios byl do roku 2011 premiérem a ministrem zahraničních věcí, předsedou strany PASOK a zároveň také předsedou Socialistické internacionály.

loyálního postoje Stalina, který procentovou dohodu v případě Řecka dodržoval. Ostatně Řecko také bylo to jediné, čeho se nakonec Sověti z této dohody drželi. Jugoslávie o svém osudu rozhodla svými vnitřními silami, pokud pak jde o Rumunsko a Bulharsko, Molotov k tomu výstižně prohlásil: SSSR trpěl příliš, než aby dovolil, aby jeho váleční spojenci hráli víc než druhořadou roli v zacházení se satelity, které porazila Rudá armáda.

Osvobození Řecka a přechod k mírovému životu

Proces osvobozování Řecka nezůstal samozřejmě bez násilností jak ze strany ELAS, tak EDES. Churchill a jeho síť agentů po celém Řecku připouštěli, že kdyby ELAS a EAM chtěly obsadit i Atény, v nichž vládla revoluční nálada, nic by jim v tom nezabránilo. Nakonec ale ELAS, na zásah sovětských poradců a poslušna dohod z Caserty, přenechala „osvobození“ Atén britským vojákům. Pro zemi tak skončila, alespoň se zdálo, válka, při níž o život přišlo z necelého sedmimilionového národa 600 000 lidí! Z toho ovšem největší část zahynula hladem a vůbec válečnou bídou, 120 000 rukou okupantů, nejmenší část pak v bojích – 23 000 mužů padlo v řecko-italské válce a 8 000 v partyzánském boji.

Dne 18. října 1944 se premiér G. Papandreu s vládou vrátil do Atén. Hlavním problémem nyní bylo, jak zajistit přenesení vlády EAM-ELAS, která prakticky ovládala celé Řecko (a měla v organizacích na sebe napojených zhruba dva miliony členů), zejména však venkovské prostředí, na legální vládu, která však byla bez mocenských prostředků. To byl samozřejmě stavební kámen britské politiky. Churchill proto 7. listopadu psal ministru zahraničí lordu Edenovi: „*Protože jsme zaplatili Rusku takovou cenu za to, že můžeme působit v Řecku, myslím, že bychom se neměli zdrážhat využívat své intervenční sbory pro podporu královské řecké vlády pana Papandreua*“. V prvních týdnech po osvobození se ale i komunisté snažili vystupovat jako odpovědná síla. Vycházeli z mylného přesvědčení, že vývoj bude přirozenou cestou směřovat ke svobodným volbám, v nichž drtivě zvítězí.

Krvavý řecký prosinec

Jak ovšem provést odzbrojení sil hnutí odporu a tak přenést moc na legální vládu, která by bez toho byla pouze vládou loutkovou? Tolerovat v té době již 70 000 armádu ELAS nebylo možné. To by znamenalo dvojvládní, v němž by za nitky tahal ten silnější, a kdo to byl, je nábíledni. Neúspěch v nalezení uspokojivého řešení nakonec vedl k velkému krveprolití. Když vláda 1. prosince 1944 rozhodla o rozpuštění Národní milice a generál Scobie nařídil, aby ELAS do deseti dnů složila zbraně – aniž by ovšem takovéto nařízení bylo směřováno také např. k EDES – odpověděla ELAS demisí svých šesti ministrů, dopisem Spojenecké kontrolní komisi, v němž si stěžovala na vměšování Británie do vnitřních záležitostí a vyhlášením protestní demonstrace na 3. prosince. Řečtí komunisté ovšem neměli ani tušení o britsko-sovětské procentní dohodě, protože jinak by museli zvolit jiný postup a hledat vnitropolitická východiska. Jak se totiž ukázalo, SSSR právě v důsledku této dohody pro EAM nehnul ani prstem...

Protestní demonstrace, která byla nejprve povolena a poději zakázána – ale až v jedenáct hodin večer před jejím konáním, takže již prakticky nebylo v silách organizátorů, i kdyby chtěli, celou akci zastavit – začala pokojně, občané provolávali, že nechtějí občanskou válku a že si chtějí sami řešit své problémy. Na náměstí před pomníkem neznámého vojína ale z důvodů nepřiliš pochopitelných a dodnes nevyjasněných spustila policie do demonstrantů střelbu, a to před zraky novinářů, kteří bydleli v hotelu Grande Bretagne. Zabito bylo dvacet a zraněno sto čtyřicet demonstrantů...

Komunisté odpověděli povstáním. Churchill Scobiemu napsal: „*Neváhejte jednat jako v dobytém městě, v němž právě probíhá nepřátelské povstání. Ovládněte Atény, ať již bez krveprolití, ale třeba i s ním...*“

Na boj ale nebyl nikdo připraven. Jednotky ELAS v Aténách skoro nebyly, navíc byly podle předcházejících nařízení v procesu demobilizace, největší koncentrace jednotek ELAS byla daleko na severu, v Thesálii. Také Britové měli v té době v celém Řecku pouze několik tisíc mužů schopných bojovat. Přesto postupně jednotky ELAS město obsazovaly, situace se pro Brity se zdála kritická. Přitom Británie ztrácela také politickou podporu pro své konání, a to jak ze strany vlastní veřejnosti, tak zejména ze strany USA. Jediný, kdo proti britské intervenci neprotestoval, byl kupodivu SSSR: jeho noviny o řeckém vývoji prakticky nenapsaly ani řádek. Stalin dostal svému slibu Churchillovi.

Povstání využily jednotky ELAS i ke konečnému zúctování s EDES, soustředěným v Epiru, jehož jednotky během několik dní zcela rozprášil. Zatímco ve vnitrozemí, kde byla soustředěna většina jednotek ELAS, probíhalo povstání úspěšně (někde ani nebylo, protože většinu vnitrozemí ELAS i tak kontrolovalo), v Aténách se nevyvíjelo vše podle představ levicového odboje. Jednotky ELAS zde měly velké ztráty a z vnitrozemí posily příliš nepřicházely, zatímco Britům přijížděly po moři posily z Itálie i odjinud. Komunisté navíc používali i násilnosti vůči civilnímu obyvatelstvu, což bylo okamžitě využito k antikomunistické propagandě, byť stejné násilnosti prováděli i nekomunisté a Britové, kteří dokonce pro levicově smýšlející občany zřizovali internační tábory v severní Africe. Nakonec se na začátku ledna jednotky ELAS z města stáhly. Po politických změnách, prosazených s britským přispěním, které spočívaly v demisi G. Papandreua, dočasném zamezení návratu krále a vytvoření nové vlády v čele s republikánským generálem Nikolaosem Plastirasem, bylo podepsáno příměří a 12. února pak také mírová smlouva ve Varkize.

Debakl řecké levice

Závěrečný dokument z jednání o míru, podepsaný 11. února, pak představoval jakýsi kompromis. ELAS měla být sice odzbrojena, ale komunistická strana a EAM byly uznány jako legální politické organizace, v průběhu roku se měly uskutečnit volby a plebiscit o osudu monarchie, soudně měli být stíháni pouze ti, kteří překročili zákon o pravidlech vedení války, měla být provedena čistka těch příslušníků státní správy, kteří spolupracovali s Němci. Jak ale uvidíme, zejména ony poslední dohody nebyly nikdy naplněny a tak smlouva z Varkizy byla v konečném důsledku spíše debaklem řecké levice.

Athény ovšem po povstání vypadaly jako po frontálním útoku. Celé čtvrti byly rozbombardovány, nebyla elektřina, voda, potraviny, na ulicích se rozkládala mrtvá těla, všude byly hromadné hroby obětí represálií: Celkem při povstání zahynulo kolem 11 000 lidí, tedy více, než během celé resistance, z toho navíc polovina civilistů. Nicméně Řecko, i za tuto vysokou cenu, bylo zachráněno pro svobodný svět – tak to alespoň vypadalo v té chvíli.

EAM–ELAS ovšem dále kontrolovaly řecké vnitrozemí a Makedonii. Tam odkud se jejich jednotky stáhly, byl naopak rozpoután bílý teror. Mezi těmi, kdy tento teror rozpoutali, byli také kolaboranti a místní fašisté, kteří zůstávali nepotrestaní a namnoze si udrželi moc. To byl v Evropě unikát. Pozornost soudů a represivních složek byla stále více upřena pouze na komunisty a ostatní příslušníky levice. Vláda budovala také Národní gardu a policii, očištěnou od komunistického vlivu. Tyto mocenské složky se pak staly hlavním nástrojem onoho „bílého teroru“. Do voleb v březnu 1946 měla garda a některé paravojenské pravicové jednotky na svědomí téměř 1 300 vražd! Levice naopak začala organizování ochranné sbory proti „bílému teroru“ a celá situace se tak opět začala bratrovražedně vyhrcovat.

Komunisté v Řecku po povstání v Aténách ztratili dominantní vliv na řeckou společnost. Mohlo za to z velké části i jejich sektářské chování během krize, které mnohé Řeky odradilo, odpadat začali také ostatní partneři v EAM. Vadilo jim, že byli do povstání zataženi bez konzultací a báli se, že by to nemusel být konec. Nacionálně motivovaným Řekům navíc také vadilo, že EAM byl vstřícná k Titovi a k Titovské osvobozené frontě v egejské Makedonii. Komunisté by se totiž nejspíš nezdráhali pro egejskou Makedonii, nebo alespoň pro

tu její část, která měla slovanskou většinu, vidět budoucnost v Lidové republice Makedonii, která se právě formovala v sousední jugoslávské federaci. Ostatně v dalších letech, kdy na území egejské Makedonie probíhaly boje občanské války a vzniklo tam také tzv. osvobozené území, obsazené komunistickým vojskem, pak řečtí komunisté skutečně umožnili slovanským Makedoncům národní rozvoj, o jakém si do té doby a od té doby mohli jenom nechat snít.

Cesta k další krizi

Politické rozdíly se v Řecku od léta 1945 jen dále prohlubovaly. Přispělo k tomu i rozdělování humanitární pomoci od UNRRA (*United Nation Relief and Rehabilitation Administration = Správa Spojených národů pro hospodářskou pomoc a obnovu*) a USA, kterou rozdělovala vláda, což nevyhnutelně vedlo k stranickým preferencím. Oblasti se silným vlivem EAM/ELAS tak získávaly méně, než jiné, provládní. Kvetl černý obchod, váleční zbohatlíci nebyli souzeni a když, tak dostávali menší tresty než příslušníci EAM za svoji účast v povstání...

Od komunistů odpadali jejich socialističtí spojenci, umírněné vedení strany proto postupně začalo prosazovat linii mírové cesty k socialismu. Radikálové, kteří nesouhlasili s mírovým ujednáním z Varkizy, byly ze strany vyakčněni. Válečný hrdina, radikál Aris Veluchiotis, nakonec se svými věrnými odešel do hor, kde byl obklíčen Národní gardou a poté, co pravděpodobně spáchal sebevraždu, mu gardisté uřízli hlavu, kterou pak nosili ukazovat po vesnicích. V létě 1945 se ovšem do Řecka vrátil předválečný Nakonec, od léta 1945, se staronovým vůdcem Nikosem Zachariadisem, který se vrátil z Dachau, začala, i pod dojmem sovětské politiky, která kritizovala britskou přítomnost v Řecku, komunistická strana prosazovat opět militantnější kurz. Sovětská politika byla ovšem pouze rétorická, snažící se odvést pozornost od událostí v Rumunsku a Bulharsku.

Volby a referendum o monarchii

V důsledku tohoto kurzu začala poskytovat Řecká komunistická strana (Kommounistikó Kómma Elládas – KKE) omezenou podporu i některým guerillovým jednotkám, které v horách na severu nesložili zbraně, ale především se rozhodla bojkotovat volby vypsáné na březen 1946. K bojkotu se připojili i někteří levicoví spojenci komunistů, takže volebního klání se zúčastnily pouze strany centra v čele s Národní politickou unií a strany pravicové, organizované do Sjednoceného národního svazu. V první grupaci měli hlavní slovo G. Papandreu, Sofoklis Venizelos, syn nejvýznamnějšího řeckého politika konce 19. a prvních desetiletí 20. století, a Panaiotis Kanelopulos.

Řeckým volbám předcházela a podporu nekomunistickým silám ve volbách poskytoval známý Churchillův projev ve Fultonu z 5. března 1946, který bývá označován za první projev tzv. studené války: Churchill v něm varoval před stále zřetelnějšími tendencemi ke vzniku totalitářských režimů v zemích, které osvobodil SSSR. Poprvé zde také používá termín „železná opona“:

„Od Štětína na Baltu až po Terst na Jadranu byla napříč celým kontinentem spuštěna železná opona. Za touto linií leží všechna hlavní města starých států střední a východní Evropy. Varšava, Berlín, Praha, Vídeň, Budapešť, Bělehrad, Bukurešť a Sofie, všechna tato proslulá města i s obyvatelstvem jejich zemí se ocitla v oblasti, kterou musím nazvat sovětskou sférou a všechna jsou vystavena nejen té či oné formě sovětského vlivu, ale i vysoké a v mnoha případech rostoucí míře ovládnutí z Moskvy. Komunistické strany, které v těchto zemích byly velice malé, získaly postavení a moc zdaleka přesahující počet jejich členů a ze všech sil se snaží prosadit totalitní vládu. Téměř ve všech případech byl nastolen policejní stát a prozatím nikde, s výjimkou Československa, neexistuje skutečná demokracie. Jediné Athény – tedy Řecko se vši svou nehybnou slávou – mohou svobodně rozhodnout o vlastní budoucnosti ve volbách konaných pod dohledem britských, amerických a francouzských pozorovatelů.“

Volby, probíhající ve vyhroceném antikomunistickém duchu, vyhrála pravice, jež získala 236 míst v 354členném parlamentu. Premiérem se stal Konstantinos Tsaldaris, který byl zároveň zvolen předsedou nejsilnější pravicové strany – Lidové strany. Tsaldaris byl vášnivý odpůrce levicových tendencí, takže naděje, že by mohlo být nesmiřitelné politické rozdělení národa podle ideologických hranic přemostěno, byla po volbách prakticky nulová. Členové a sympatizanti Lidové strany pak zaujímali všechna vlivná místa jak v policii, tak také v armádě. Vbrzku byly vytvořeny bezpečnostní komise, které měly právo deportovat každého, kdo byl obviněn z toho, že pracuje pro levici. V červnu byly v Thesálii a Epiru, tedy v oblastech, které byly pod největším vlivem EAM, zřízeny vojenské soudy, které měly volnou ruku v potírání neloyálních občanů.

V září 1946 vypsal nová vláda také slibované referendum o monarchii. Bylo v něm zřejmě sice hodně nesprávností, ale jen těžko lze zpochybnit jeho konečný výsledek, v němž se 69 % zúčastněných vyjádřilo pro návrat krále Jiřího II. Ten se také téhož měsíce do země vrátil a vládl až do dubna 1947, kdy na trůn po jeho nečekané smrti nastoupil jeho mladší bratr Pavel I.

Počátek občanské války a Trumanova doktrína

Na tyto akce opověděla KKE tím, že poslala bývalé velitele ELAS do hor pomoci v organizování levicových skupin. Už v červnu 1946 pak vyslal Zachariadis Markose Vafiadise, jednoho z nejvýznamnějších válečných velitelů ELAS a tehdejšího stranického šéfa Makedonie a západní Thrákie, do Bělehradu, aby koordinoval činnost s Titem a hlavně s členy řeckého politbyra, kteří byli v emigraci v Jugoslávii. Po plebiscitu již komunistické guerillové skupiny začaly působit v Makedonii, Thesálii a Epiru a v severní Thesálii a západní Makedonii dokonce vytvořily tzv. svobodné Řecko. Markos postupně zavedl jednotné vrchní velení všech guerillových jednotek a v prosinci 1946 se již hovořilo o Řecké demokratické armádě. K této armádě se připojili na počátku roku 1947 i partyzáni, kteří na konci války přešli do Jugoslávie. Po návštěvě Bělehradu a Moskvy měl navíc Zachariadis dojem, že jeho akce je nejvyššími představiteli socialistického tábora – Stalinem a Titem schválena. Ani jeden, ani druhý jej od těchto úmyslů neodvrátil. Tito byl dokonce přímo nadšen a od této chvíle začal počítat s rozšířením komunistické balkánské federace i na Řecko, resp. na ty části, které se řeckým komunistům podaří ovládnout. Stalin Zachariadisovi svoji přímou podporu nevyjádřil, ale zřejmě jej ani nijak dramaticky od jeho rozhodnutí neodvrátil, jinak by se řecký komunistický předák jen stěžoval k akci rozhodl.

Rozhodnutí KKE pustit se všemi silami do války byla bezesporu částečně zapříčiněna i přesvědčením, že Britové v důsledku problému v Indii a Pakistánu Řecko brzy opustí. To se sice stalo, ale na jejich místo přišly USA, jejichž prezident Harry Truman nedlouho před tím, 12. března 1947, vyhlásil slavnou doktrínu, v níž mj. prohlásil: *„Jsem přesvědčen, že politikou Spojených států musí být podpora národům, které čelí pokusům o podmanění ozbrojenou menšinou, což je případ Řecka, či vnějším tlakům (zde se hovořilo o Turecku – pozn. V. Š.). Věřím, že musíme podporovat svobodné národy, aby si sami mohly zvolit svůj osud. Jsem přesvědčen, že bychom měli pomáhat hlavně ekonomickými a finančními prostředky, které jsou podstatné pro hospodářskou stabilizaci a fungování běžných politických procesů. Svět není statický a status quo není neměnný. Ale nemůžeme dovolit aby došlo ke změně statusu quo porušováním Charty OSN takovými metodami jako je nátlak nebo podobnými úskoky jako například politickou infiltrací.“*

Vláda USA prakticky přebrala britské závazky v Řecku a bylo zřejmé, že britské jednotky vystřídají jednotky USA. KKE přesto směřovala k totální válce. Přesto v této době ještě o válce hovořit nelze. Mimo kontrolu vlády sice byla rozsáhlá území, neexistovaly však žádné fronty a především, KKE stále ještě byla legální politickou silou vydávající noviny a další tiskoviny i v Aténách. Nicméně nové zákony činnost levice stále více omezovaly, v říjnu

bylo zakázáno vydávat publikace KKE v Aténách a z jedné i druhé strany docházelo ke stále větším násilnostem. Policii bylo povoleno mučení v případě výslechů příslušníků levice, komunisté napadali obydlí přívrženců vlády, rekvírovali ve vesnicích potraviny, mobilizovali muže... Nakonec 25. prosince 1947 vyhlásili Dočasnou demokratickou vládu, na což vláda odpověděla zákazem KKE. Cesta k válce byla otevřena.

Občanská válka

Válku můžeme rozdělit do dvou fází: v té první, od prosince 1947 do ledna 1949 měli iniciativu komunisté, kteří vytvářejí zejména na severu země rozsáhlá tzv. svobodná území. Po lednu 1949 ovšem přebírají stále větší iniciativu vládní jednotky.

Vliv USA byl vidět i na politickém poli. USA tlačily na vládnoucí strany, aby se do vlády dostalo co nejvíce liberálů a tak byl vylepšen obraz vlády v očích světového veřejného mínění. A skutečně, do roku 1949 ztratila Lidová strana všechny důležitější resorty kromě zahraničních věcí. Liberálové pak měli i stejný počet regionálních prefektů jako lidovci, což vládě nakonec přinášelo stále větší i domácí sympatie. Američané se ovšem vměšovali také do vojenských věcí. Jejich vojenská pomoc byla nezanedbatelná, jak pokud jde o styčné důstojníky a poradce, tak, a to zejména, o materiální vybavení, které komunisté ani svým fanatismem nemohli nahradit. Američtí a britští důstojníci se aktivně účastnili plánování vojenských operací a v některých případech je i vedli. Radili armádě, aby boj přenesla na terén nepřítele a nečekala, až nepřítel zaútočí jako první...

Na rozdíl od vládních vojsk mohli komunisté, kteří neměli přístup k moři ani vlastní letectvo, dostávat zbraně pouze pozemními komunikacemi z Albánie, Bulharska a Jugoslávie, potraviny pak většinou rekvírovali rolníkům, kteří je v důsledku toho milovali stále méně. Ze strany SSSR vlastně řecká demokratická armáda žádnou pomoc ani nedostávala, Stalin zůstal věrný procentové dohodě z roku 1944 a po vyhlášení Trumanovy doktríny již nehodlal do řeckých věcí vůbec zasahovat. Po rezoluci kominformy pak své dodávky zbraní přerušili pod Stalinovým nátlakem také Albánie a Bulharsko. Řečtí komunisté ve sporu Tita se Stalinem se navíc připojili na stranu Stalinovu, takže poslední zásobovatel, Jugoslávie, postupně také zavřel kohoutky. Bylo to ze strany řecké rozhodnutí krátkozraké, nicméně Stalin byl pro Řeky větší autorita než Tito. Později vedoucí představitelé řeckých komunistů tvrdili, že hlavní příčinou jejich porážky v občanské válce byl jugoslávský „nůž do zad“. V době roztržky ovšem již ve válce tahali za kratší konec a pomoc Jugoslávie by rozhodně nedokázala situaci zvrátit.

Rozhodující pro postupný úpadek komunistické vojenské moci byla i skutečnost, že větší města byla mimo dosah jejich působnosti. Komunisté zůstávali pouze guerillou. Neměli těžké zbraně a letectvo, nemohli proto vést ten druh bojových operací, který byl nezbytný pro získání a udržení městských center. Komunistická armáda se tak rekrutovala prakticky pouze v severních oblastech Řecka, často ovšem násilně, neboť městské dělnické obyvatelstvo přirozeně sympatizující s komunistickými či alespoň levicovými myšlenkami, se k vojsku nemohlo dostat a ideologický náboj celé armády tak nutně upadal. Navíc v těchto oblastech žilo převažující nebo alespoň velmi početné slovanské makedonské obyvatelstvo, takže na jaře roku 1949 byl již velký počet rekrutů slovanského původu. To samozřejmě byla voda na nacionalistický mlýn vládní propagandy, která obviňovala komunisty, že hodlají severní Řecko přepustit Jugoslávii, v podstatě úplně stačilo obvinění, že velkou část komunistické armády tvoří vlastně Slované. Vládní propagandě šlo na ruku i rozhodnutí pátého pléna KKE z ledna 1949 o tom, že strana pomůže Makedoncům slovanského původu „v plná národní afirmaci“. Nicméně i tak komunisté nikdy zcela nedocenili makedonský faktor. Mnozí Makedonci slovanského původu hráli v hnutí důležité role, ale prakticky to nebylo možno přiznat, neboť by tím byli „zneklidněni a uraženi“ Řekové. Neuznání významu slovanského obyvatelstva v hnutí naopak rozčarovalo Makedonce, což přispělo k oslabování sil tzv. řecké

demokratické armády, když byla izolována v oblastech, osídlených převážně slovanskými Makedonci.

Všechny tyto faktory přispěly k porážce komunistické armády. V srpnu byla obklíčena v pohoří Gramos. Kladla zoufalý odbor, přestože byl nepřítel mnohem početnější a letectvo zde poprvé používalo i napalmu. Poslední akce, mající za cíl vyvázání se z obklíčení, se událo v masivu Vici. Zbytky vojsk, které se probily z obklíčení, přešly na severu do Albánie nebo do Jugoslávie. Občanská válka tak byla prakticky ukončena. Místní drobné šarvátky či „čistící“ akce trvaly ještě několik měsíců, poslední boje se udály na Chalkidiki v lednu 1950.

Občanská válka způsobila nové masové migrace. Desítky tisíc sympatizantů KKE odešlo do exilu. Celkový počet utečenců přesahuje 150 000. Mnozí z nich nebyli původem Řekové – nejméně padesát tisíc uprchlíků tvořili slovanští Makedonci, dále bylo mnoho také Kucovlachů i Albánců. Nejtragičtější byly osudy ztracených dětí. V mnoha oblastech komunisté, ve strachu z nepřátelských vpádů, posílaly děti do sousedních komunistických zemí. KKE tvrdila, že tak bylo učiněno kvůli jejich bezpečnosti, protivníci komunistů pak takovou politiku nazvali únosem dětí. Tisíce z nich se do Řecka nikdy znovu nevrátilo, a mnozí dodnes nemohou, protože se nechtějí vzdát svého slovanského jména... Mnozí žijí mezi námi.

Občanská válka za sebou zůstává zprerhané vztahy politické i rodinné a její důsledky jsou zejména v Makedonii viditelné dodnes.

Studijní materiál:

Projev Winstona Churchilla ve Fultonu (výťah)

5. března 1946 na univerzitě Westminster College ve Fultonu, v americkém státě Missouri u příležitosti udělení čestného doktorátu.

Na základě celoživotní zkušenosti si mohu dovolit zamyšlení nad problémy, které na nás doléhají těsně po naprostém vítězství našich zbraní, a zároveň se pokusím ze všech sil zaručit, že všechno, čeho jsme dosáhli za cenu takových obětí a takového utrpení, zůstane zachováno pro budoucí slávu a bezpečnost lidstva.

Spojené státy v této chvíli stojí na vrcholu světové moci. Je to pro americkou demokracii slavnostní okamžik. Neboť s mocenským primátem jde ruku v ruce i odpovědnost vůči budoucnosti, jež probouzí hrůzu... Dnes se nám naskýtá jasná a lákavá příležitost, jíž se mohou chopit obě naše země. Odmítnout ji... by znamenalo na dlouho na sebe přivolat všemožné nekonečné výčitky... Musíme dokázat, že tváří v tvář těmto náročným požadavkům obstojíme, a jsem přesvědčen, že to dokážeme.

Aby nespočetné domovy mohly žít v bezpečí, musí být chráněny před dvěma mocnými bandity – válkou a tyranií... Dnes nám do očí bije strašlivé zpustošení Evropy i s její celou zašlou slávou, stejně jako zničení velké části Asie. Když plány zlých lidí nebo agresivní choutky mocných států zničí na rozsáhlých územích strukturu civilizované společnosti, musí prostí lidé čelit obtížím, s nimiž si nedokáží poradit. Pro ně je všechno rozvráceno, rozbito, ne-li přímo rozdraceno na prach. Když tu stojím v dnešním klidném odpoledni, s hrůzou se děším pouhé představy toho, co se právě děje miliónům lidí a co se ještě stane v té době, kdy Země obchází hlad...

Byla již vytvořena světová organizace, jejímž hlavním účelem je zabránit válce. OSN, nástupkyně Společnosti národů, rozhodujícím způsobem posílena členstvím Spojených států a vším, co z toho vyplývá, už začala působit...

Bylo by nicméně nesprávné a neprozíravé svěřit utajované informace a zkušenosti, které jsou nyní společně známy Spojeným státům, velké Británii a Kanadě, světové organizaci, která je dosud v plenkách. Bylo by trestuhodným šílenstvím přehodit je jen tak na pospas dnešnímu rozvrácenému a nejednotnému světu... Nevěřím, že bychom všichni spali tak klidně, kdyby se situace vyvinula obráceně a nějaký komunistický nebo neofašistický stát si prozatím uchoval monopol na tyto strašlivé prostředky. Už pouhý strach z nich by mohl být snadno využit ke

vnucení totalitních systémů svobodnému demokratickému světu s důsledky, jaké se vymykají lidské představitelnosti. Bůh to nedopustil a my jsme získali alespoň chvílku oddechu, abychom si udělali doma pořádek dřív, než tomuto nebezpečí budeme muset čelit...

Na místa teprve nedávno ozářená spojeneckými vítězstvími dopadl stín. Nikdo neví, jaké jsou v tuto chvíli bezprostřední úmysly sovětského Ruska a komunistické mezinárodní organizace a jaké meze mají... jejich expanzivní sklony. Mám hluboký obdiv a velikou úctu k hrdinnému sovětskému lidu a svému příteli z dob války maršálu Stalinovi... Chápeme, že si Rusové potřebují zabezpečit západní hranice odstraněním všech možností německé agrese...

Je však mou povinností, abych vás seznámil s fakty, jak je skutečně vidím a předložit vám některé skutečnosti o nynější situaci v Evropě.

Od Štětína na Baltu až po Terst na Jadranu byla napříč celým kontinentem spuštěna železná opona. Za touto linií leží všechna hlavní města starých států střední a východní Evropy. Varšava, Berlín, Praha, Vídeň, Budapešť, Bělehrad, Bukurešť a Sofie, všechna tato proslulá města i s obyvatelstvem jejich zemí se ocitla v oblasti, kterou musím nazvat sovětskou sférou a všechna jsou vystavena nejen té či oné formě sovětského vlivu, ale i vysoké a v mnoha případech rostoucí míře ovládnutí z Moskvy. Jediné Athény – tedy Řecko se vši svou nehynoucí slávou – mohou svobodně rozhodnout o vlastní budoucnosti ve volbách konaných pod dohledem britských, amerických a francouzských pozorovatelů. Polské vládě ovládané Ruskem se dostalo povzbuzení, aby se neoprávněně zmocnila rozsáhlých německých území a právě probíhá masové vyhánění Němců, jehož hrozivý dosah si až dosud nikdo nedokázal představit. Komunistické strany, které v těchto zemích byly velice malé, získaly postavení a moc zdaleka přesahující počet jejich členů a ze všech sil se snaží prosadit totalitní vládu. Téměř ve všech případech byl nastolen policejní stát a prozatím nikde, s výjimkou Československa, neexistuje skutečná demokracie.

Turecko a Persie (dnes Írán) jsou hluboce znepokojeny a zneklidněny požadavky, jaké jsou na ně kladeny i tlakem, který na ně vyvíjí moskevská vláda. Rusové se ve svém okupačním pásmu v Berlíně právě pokoušejí vytvořit jakousi komunistickou stranu tím, že skupinkám německých levicových předáků udělují zvláštní výhody...

Jestliže se sovětská vláda pokouší na svém obsazeném území vytvořit prokomunistické Německo, způsobí tím nové vážné potíže v britském a americkém pásmu a poražené Německo si bude moci vybrat v dražbě mezi Sověty a západními demokraciemi... Tohle rozhodně nebude osvobozená Evropa, ze kterou jsme bojovali. A také to nebude Evropa uspořádaná tak, aby v ní mohl nastat mír...

V Itálii je vliv komunistické strany značně omezen tím, že je tato strana nucena podporovat požadavky, jež komunisty vyškolený maršál Tito vznáší na bývalá italská území na severním konci Jaderského moře. Přesto zůstává budoucnost Itálie na vážkách. A nikdo si nedovede představit obnovenou Evropu bez silné Francie... V celé řadě zemí vzdálených od ruských hranic a rozsetých po celém světě se vytvořily komunistické páté kolony a ty působí v naprosté jednotě a slepé poslušnosti pokynům, jež dostávají z komunistického ústředí...

Na základě toho, co jsem u našich ruských přátel za války spatřil, jsem přesvědčen, že nic neobdivují tolik, jako sílu a k ničemu nechovají menší úctu než k slabosti, především vojenské. Z tohoto důvodu ztratila stará politika mocenské rovnováhy své oprávnění. Nemůžeme si dovolit... pohybovat se v mezích nepatrné převahy a tím se vystavovat možnosti, že by někdo mohl podlehnout pokušení a pokusit se o vzájemné změření sil...

Budeme-li se neochvějně řídit Chartou OSN a budeme-li vystupovat s vědomím klidné a střízlivé síly, která netouží po cizím území ani bohatství a nepokouší se svévolně ovládat lidské myšlení, spojí-li se všechny britské materiální i morální síly a přesvědčení s vašimi v bratrském svazku, cesty k budoucnosti zůstanou volné nejen pro nás, ale pro všechny, a nejen dnes, ale i po všechna příští staletí.

Zdroj: Winston S. CHURCHILL, *Druhá světová válka*, sv. VI., Praha 1995, s. 645-655.

**Studijní materiál:
Trumanova doktrina**

Harry S. Truman

Doručeno 12. března 1947 před společným zasedáním Kongresu

Pane předsedo, pane mluvčí, členové Kongresu Spojených států:

Vážnost situace, které čelí dnešní svět, vyžaduje mé vystoupení před společným zasedáním Kongresu. Týká se zahraniční politiky a národní bezpečnosti této země. Jedením z aspektů současné situace, které vám předkládám v této chvíli a dávám k Vašemu uvážení a přijetí rozhodnutí, se týká Řecka a Turecka. Spojené státy obdržely od řecké vlády naléhavou prosbu o finanční a hospodářskou pomoc. Předběžné zprávy od Americké hospodářské mise v dnešním Řecku a hlášení amerického velvyslance v Řecku potvrzují sdělení řecké vlády, že hospodářská pomoc je nevyhnutelná, má-li Řecko přežít jako svobodný národ.

Nevěřím, že by si americký lid a Kongres přáli nevyslyšet naléhavou prosbu řecké vlády. Řecko není bohatou zemí. Neexistence dostatečných přírodních zdrojů vždy nutila, aby vystačilo se svými příjmy. Od roku 1940 byla tato pracovitá, mírumilovná země, postižena invazí, čtyřmi léty okupace krutým nepřítelem a nemilosrdnými vnitřními sváry.

Když do Řecka vstoupily osvobozené síly, zjistily, že ustupující Němci zničili doslova všechny železnice, silnice, přístavní zařízení, komunikace a obchodní loďstvo. Více než tisíc vesnic bylo spáleno. Osmdesát pět procent dětí mělo tuberkulózu. Hospodářská zvířata, drůbež a tažná zvířata téměř vymizely. Inflace pohltila prakticky veškeré úspory. Jako důsledek těchto tragických podmínek, militantní menšina, vykořisťováním, lidskou nouzí a bídou, byla schopna vytvořit politický chaos, který až doposud učinil hospodářskou obnovu nemožnou.

Řecko dnes nemá finanční zdroje na financování dovozu toho zboží, které je podstatné pro holou obživu. Za těchto okolností nemůže řecký lid dosáhnout pokroku při řešení svých problémů s obnovou. Řecko má zoufalou potřebu finanční a hospodářské pomoci, která by mu měla umožnit nákup potravin, oděvů, paliv a semen. Tyto komodity jsou nepostradatelné pro obživu řeckého lidu a mohou být získány jen v zahraničí. Řecku se musí dostat pomoci při dovozu zboží, nezbytného pro obnovu vnitřního pořádku a bezpečnosti, které jsou tak zásadní pro hospodářskou a politickou obnovu. Řecká vláda rovněž požádala o pomoc zkušených amerických administrátorů, ekonomů a techniků tak, aby se zajistilo to, že finanční a materiální pomoc poskytnutá Řecku, budou použity účinně při vytváření stabilní a soběstačné ekonomiky a zdokonalování tuzemské veřejné správy.

Samotná existence řeckého státu je dnes ohrožena teroristickými aktivitami několika tisíc ozbrojených mužů, vedených komunisty, kteří se na mnoha místech stavějí na odpor autoritě vlády, obzvláště podél řeckých severních hranic. Komise jmenovaná Radou bezpečnosti Spojených národů v současnosti zkoumá narušené podmínky v severním Řecku a domnělá narušení hranic mezi Řeckem na jedné straně a Albánií, Bulharskem a Jugoslávií na straně druhé.

V současnosti je řecká vláda neschopna se vyrovnat s touto situací. Řecká armáda je malá a špatně vyzbrojená. Pokud má obnovit autoritu vlády na celém území Řecka, potřebuje dodávky a zařízení. Řecko musí dostat pomoc, pokud se má stát soběstačnou a sebevědomou demokracií. Spojené státy tuto pomoc musí dodat. My jsme již do Řecka rozšířili určité typy materiální a hospodářské pomoci. Avšak toto není adekvátní. Neexistuje žádná jiná země, na

kteřou by se demokratické Řecko mohlo obrátit. Žádný jiný národ si nepřeje a není schopen poskytnout nezbytnou pomoc vládě demokratického Řecka.

Britská vláda, která pomáhala Řecku, nemůže po 31. březnu poskytnout žádnou další finanční nebo hospodářskou pomoc. Velká Británie sama sebe shledává pod tlakem nezbytnosti snížit nebo zlikvidovat své závazky v několika částech světa, včetně Řecka.

Zvažovali jsme, jak by mohly v této krizi pomáhat Spojené národy. Avšak situace je naléhavá, vyžaduje okamžitou akci a Spojené národy a jejich příslušné organizace nejsou v pozici rozšiřovat pomoc toho druhu, který se zde požaduje.

Je důležité si všimnout toho, že řecká vláda požádala o naši pomoc při účinném užívání finanční a jiné pomoci, kterou můžeme Řecku poskytnout a při zdokonalování své veřejné správy. Je nanejvýš důležité, že můžeme vykonávat dozor nad čerpáním jakýchkoli prostředků, které by byly dány Řecku k dispozici takovým způsobem, že každý utrácený dolar bude započten pro učinění Řecka soběstačným, a pomůže vybudovat hospodářství, ve kterém může zdravá demokracie vzkvétat.

Žádná vláda není dokonalá. Avšak jedna z hlavních předností demokracie je, že její nedostatky jsou vždy viditelné a pod demokratickými procesy lze na ně poukazovat a lze je napravit. Řecká vláda není dokonalá. Nicméně zastupuje osmdesát pět procent členů řeckého Parlamentu, který byl zvolen ve volbách v loňském roce. Zahraniční pozorovatelé, včetně 692 Američanů, shledali tyto volby za spravedlivé vyjádření názorů řeckého lidu.

Řecká vláda fungovala v atmosféře chaosu a extremismu. Tak vznikaly chyby. Rozsah pomoci této zemi neznámá, že Spojené státy prominou vše, co řecká vláda učinila nebo co vykoná. Prominuli jsme v minulosti a promineme dnes opatření proti extremismu nalevo či napravo. V minulosti jsme doporučovali toleranci a doporučujeme toleranci i nyní.

Řecký soused, tedy Turecko, si také zaslouží naši pozornost. Budoucnost Turecka, jako nezávislého a ekonomicky silného státu, je pro mírumilovné lidi světa jasně a neméně důležitá, než budoucnost Řecka. Okolnosti, ve kterých se dnes Turecko nalézá, jsou značně rozdílné od situace v Řecku. Turecko bylo ušetřeno pohrom, které postihly Řecko. A v průběhu války Spojené státy a Velká Británie dodávaly Turecku materiální pomoc.

Nicméně, dnes Turecko potřebuje naši pomoc. Od války Turecko hledalo další finanční pomoc u Velké Británie a Spojených států, aby mohlo zahájit takové modernizace, které jsou nezbytné pro udržení jeho národní celistvosti. Tato celistvost je podstatná pro udržení pořádku na Středním východě. Britská vláda nás informovala, že vzhledem k jejich vlastním obtížím, nemohou nadále rozšiřovat finanční a hospodářskou pomoc Turecku. Jako v případě Řecka, pokud se Turecku má dostat pomoci, potřebuje Spojené státy, které ji musejí poskytnout. Jsme jedinou zemí, schopnou takovou pomoc poskytnout.

Jsem si plně vědom širokých komplikujících průvodních jevů, pokud Spojené státy rozšíří pomoc Řecku a Turecku a tyto důsledky teď s vámi projednám. Jedním z primárních cílů zahraniční politiky Spojených států je vytvoření všeobecných podmínek, za kterých my a ostatní národy budou schopny vyřešit způsob života bez nátlaku. To bylo fundamentálním problémem ve válce s Německem a Japonskem. Naše vítězství bylo dosaženo nad zeměmi, které vyhledávaly možnost, jak vnutit svou vůli a svůj způsob života jiným národům.

Aby se zabezpečil mírový rozvoj národů bez nátlaku, Spojené státy přijaly vedoucí úlohu při zakládání Spojených národů. Spojené národy jsou vytvořeny tak, aby umožnily všem svým členům trvalou svobodu a nezávislost. Nebudeme realizovat naše záměry, nicméně pokud si nebudeme přát pomoci svobodným národům udržet jejich svobodné instituce a jejich národní celistvost proti agresivním hnutím, která se snaží vnutit jim totalitní režimy. To není ničím více než otevřeným poznáním, že totalitní režimy vnucené svobodným národům, přímou nebo nepřímou agresí, podminovávají základy mezinárodního míru a tudíž bezpečnost Spojených států.

Národy v mnoha zemích světa měly v poslední době totalitní režimy, vnučené jim proti jejich vůli. Vláda Spojených států často protestovala proti vnučování a zastrahování při porušování Jaltské dohody v Polsku, Rumunsku a Bulharsku. Musím rovněž konstatovat, že ve velkém počtu jiných zemí docházelo k podobnému vývoji.

V současnosti si ve světových dějinách téměř každý národ musí vybrat mezi alternativními způsoby života. Volba příliš často není svobodná. Jeden způsob života je založen na vůli většiny a vyznačuje se svobodnými institucemi, zastupitelskou vládou, svobodnými volbami, zárukami svobody jednotlivce, svobodou slova a vyznání, a neexistencí politického útlaku. Jiný způsob života je založen na vůli menšiny, násilně vnučené většině. Spočívá na teroru a útlaku, kontrole tisku a rozhlasu, volbách, které nepřinášejí politické změny a na potlačení osobních svobod.

Věřím, že politikou Spojených států musí být podporování svobodných národů, které odolávají pokusům o podmanění ozbrojenými menšinami nebo vnějšími tlaky.

Věřím, že musíme pomáhat svobodným národům uskutečnit své vlastní osudy svým vlastním způsobem.

Věřím, že naše pomoc by měla mít primárně formu hospodářské a finanční pomoci, které jsou podstatné pro hospodářskou stabilitu a pořádané politické procesy.

Svět není statický a status quo není posvěcený. Ale my si nemůžeme dovolit změny ve statu quo při narušení Charty Spojených národů takovými metodami, jako jsou vnučování, nebo takovými úskoky, jako je politická infiltrace. Při pomáhání svobodným a nezávislým národům udržet jejich svobodu, budou Spojené státy naplňovat zásady Charty Spojených národů.

Je nezbytné jen nahlédnout do mapy, abychom si uvědomili, že přežití a celistvost řeckého národa mají opravdovou důležitost v mnohem širších souvislostech. Pokud by se Řecko dostalo pod kontrolu ozbrojené menšiny, účinek na jeho souseda, Turecko, by byl okamžitý a vážný. Zmatky a rušení veřejného pořádku by se mohly rozšířit na celý Střední východ. Navíc, zánik Řecka jako nezávislého státu by měl hluboký účinek na ty země Evropy, jejichž národy zápasí s velkými obtížemi, aby si udržely svou svobodu a nezávislost, zatímco odstraňují válečné škody.

Byla by to nevyslovitelná tragédie, pokud by tyto země, které tak dlouho válčily proti zdrcující přesile, ztratily toto vítězství, pro které tak mnoho obětovaly. Zhroucení svobodných institucí a ztráta nezávislosti by byly katastrofou nejen pro ně, ale pro celý svět. Zastrahování a možné selhání by rychle rozšířily mezi mnoho sousedních národů, které usilují o to, aby si uchovaly svou svobodu a nezávislost.

Pokud bychom nepomohli Řecku a Turecku v této osudové hodině, důsledky by se dalekosáhle projevíly jak na západě, tak i na východě.

Musíme realizovat okamžitou a rozhodnou akci. Proto žádám Kongres, aby poskytl zmocnění pro pomoc Řecku a Turecku ve výši \$400,000,000 pro období, které končí 30. červnem 1948. Při požadování těchto finančních prostředků jsem zohlednil maximální částku vysvobozující pomoci, která bude poskytnuta Řecku mimo uvedených \$350,000,000 o které jsem v poslední době žádal, aby je Kongres schválil pro prevenci hladovění a utrpení v zemích zdevastovaných válkou.

Navíc k těmto finančním prostředkům žádám Kongres o schválení podrobností o americkém civilním a vojenském personálu Řecku a Turecku na žádost těchto zemí, který by pomáhal při rekonstrukčních úkolech a pro účely dozorování využívání takových finančních prostředků a materiální pomoci tak, jak mohou být poskytovány. Doporučuji, aby bylo také poskytnuto schválení instruování a zaškolení vybraného řeckého a tureckého personálu. Nakonec žádám, aby Kongres poskytl oprávnění, které dovolí nejrychlejší a nejúčinnější využití potřebných komodit, dodávek a zařízení, za specifických podmínek, a takových finančních prostředků, které mohou být schváleny. Pokud by pro účely, uvedené v tomto poselství byly

zapotřebí další finanční prostředky nebo další zmocnění, nebudu se zdráhat přednést tuto situaci Kongresu. V této záležitosti musí spolupracovat exekutivní a legislativní odbor vlády.

Toto je seriózní kurs, kterým se vydáme. Nedoporučoval bych jej, kdyby alternativa nebyla mnohem vážnější. Spojené státy přispěly k vítězství ve 2. světové válce částkou \$341,000,000,000. To je investice do světové svobody a světového míru. Pomoc, kterou doporučuji poskytnout Řecku a Turecku dosahuje o trochu výše než je jedna desetina procenta z této investice. Je jen zdravým selským rozumem, že bychom si zabezpečili tuto investici a ujistili se, že nebyla učiněna nadarmo. Sémě totalitních režimů pěstují bída a nedostatek. Rozšiřují se a rostou na zlé půdě chudoby a sváru. Dosáhnou svého plného vzrůstu, když naděje národa na lepší život vyhasly.

Tuto naději musíme udržovat naživu.

Svobodné národy světa k nám vzhlížejí o podporu při uchovávání jejich svobod. Pokud bychom váhali s naším vůdcovstvím, mohli bychom ohrozit mír na světě. A jistě bychom ohrozili blahobyť tohoto národa.

Rychlým spádem událostí byla na nás kladena velká zodpovědnost.

Jsem plně přesvědčen, že Kongres bude čelit těmto povinnostem přímo.

Zdroj:

<http://www.americanrhetoric.com/speeches/harrystrumantrumandocctrine.html>

[Výše uvedená textová verze byla přepsána přímo z audio zápisu.]

Studijní materiál:

Makedonští emigranti z občanské války v České republice

1. Důvod příchodu Makedonců do tehdejšího Československa

V letech 1948–1950 emigrovalo z Řecka do Československa přes dvanáct tisíc osob, z nichž většinu tvořili Řekové a Makedonci. Imigrace byla zapříčiněna občanskou válkou v Řecku v letech 1946–1949. Hlad, strach a stálé nebezpečí smrti, které často sužovaly civilní i vojensky angažované obyvatelstvo postižených oblastí, byly příčinou rozhodnutí komunistického odboje vystěhovat děti za hranice Řecka. V tomto případě jsou prezentovány dva názory na věc. Existují spekulace, zda toto opatření nebylo spíše v duchu politických zájmů, nebo takové, jaké se nám nabízí na první pohled, tedy záchranné. Například Ivan Dorovský píše: *V každém případě se proto domnívám, že to nebyl ani odsun, ani nucený odchod nebo dobrovolná emigrace. Byla to dobře nebo nepříliš zdařilá evakuace do bezpečí. Byla to jejich záchrana. Důsledky této evakuace byly pro děti i dospělé příslušníky z Řecka, kteří se ocitli po roce 1948 v Československu i v dalších tehdejších lidově demokratických zemích, ve směs nebo jednoznačně pozitivní.*²

Evakuace se uskutečnila i za cenu roztržení rodin. Evakuace dětí probíhala v letech 1948–1949 a týkala se asi čtyřadvaceti tisíc dětí. Šlo tedy o první vlnu emigrantů, převážně dětí. Druhou vlnu emigrace představovali dospělí muži a ženy. Mezi dospělými imigranty však mnoho evakuovaných dětí své rodiče, kteří zahynuli v bojích, už nenašlo.

Celkově odešlo z Řecka do států východního bloku víc než osmdesát tisíc osob. Do Československa jich přišlo přes dvanáct tisíc v letech 1948–1950.

2. Průběh a způsob evakuace

Děti, které byly evakuovány v jarních měsících (březen – květen) roku 1948 a v roce 1949, byly evakuovány do tehdejších lidově demokratických zemí: Bulharska, Rumunska, Maďarska, Polska, Jugoslávie a Československa.

² DOROVSKÝ, Ivan: Šedesát let, s. 26.

Evakuovaly se děti převážně od šesti měsíců do sedmnácti let (oficiálně do patnácti let). Evakovalo se převážně nebo výlučně z vesnic lerinského, kosturského a vodenského okresu egejské Makedonie. Z nich výlučně nebo převážně makedonské obyvatelstvo měly obce³ Turje (Koryfy), Orovo (Pixos), Šesteovo (Siderochory), Psoderi (Pisoderion), German (Agios Germania), Štrkovo (Platy), Čuka a spousta dalších. Tyto vesnice byly často zničeny a po válce některé z nich opět osídleny, některé další zůstaly neosídleny (například Čuka).

Organizované skupiny dětí z egejské Makedonie a Thrákie vedené takzvanými maminkami, což byly mladé ženy nebo starší dívky, přecházely v březnu a dubnu 1948 přes určené hraniční přechody do Albánie, Jugoslávie (fakticky do jugoslávské makedonské svazové republiky) a do Bulharska. Odtud pak mnohé skupiny pokračovaly vlakem (poprvé v životě, ovšem nejčastěji ve vagoněch pro přepravu dobytka) do určených míst v Maďarsku, v Rumunsku, v Československu a v Polsku. První nezbytnou přípravu na přijetí dětí z Řecka v Československu organizovala Československo-řecká společnost ve spolupráci se státními orgány v českých zemích a na Slovensku. Uvádí se, že v březnu a dubnu 1948 bylo evakuováno převážně z egejské Makedonie a z Thrákie do Československa 2 490 dětí, jiné zdroje uvádějí, že v roce 1950 bylo v Československu celkem 11 941 utečenců z Řecka, z nichž bylo 4 148 dětí. V první etapě byly děti transportovány do českých zemí a do slovenské obce Parkaň u hraničního přechodu Štúrovo. Po nezbytné desinfekci pak odtud byly dopraveny do dnes již neexistujících kasáren v Mikulově na Moravě, která sloužila jako záchytný dětský domov. Další děti byly transportovány též do Všebořic u Ústí nad Labem. Celkem se děti přivážely na třikrát. V první etapě přijelo 794 makedonských a řeckých dětí, ale i jiných národností (dětí Arumunů, sefardských Židů, Albánců, Turků a jiných). Druhým transportem bylo dovezeno 805 dětí a posledním vlakem přijelo 412 dětí z Řecka. Nově příchozí děti byly též ubytovány v záchytném středisku v Brně-Maloměřicích. Děti byly vykoupány, odvšiveny, převlečeny, nasyceny a ošetřeny. Díky výskytu četných infekčních nemocí byly děti v Brně (převážně makedonského původu) v karanténě. Po zrušení karantény putovaly děti do dalších dětských domovů, zotavoven, lázeňských hotelů, zámků, klášterů a učňovských domovů na střední a severní Moravě, ve středních, západních, východních a severních Čechách. Převážně do míst, která opustili Němci.

V domovech a učňovských zařízeních vládl velmi přísný režim. Dětem velmi chybělo matčino pohlazení.

3. Vývoj situace a postavení emigrantů v ČSR

Posléze byly děti rozděleny na popud ministerstva práce a sociální péče podle věku. To znamená, že se soustředily skupiny dětí do tří let, od tří let do šesti let, od šesti let do patnácti let a dorost, který byl zařazen do učebního poměru nebo do pracovního procesu. Pobyt dětí (i dospělých) měl několik etap. První etapu představovala příprava, příjezd, přijetí v záchytných táborech a rozmístění makedonských a řeckých dětí do ubytovacích zařízení a první evidence. Druhá etapa trvala od září 1948 do září 1950 a plynule navazovala na první. V ní došlo téměř k definitivnímu rozmístění dětí do jednotlivých *domovů řeckých dětí*.⁴ V průběhu této etapy byly děti, které dovršily patnácti let a zvládly základy češtiny, zařazeny do českých národních a základních (měšťanských) škol. Děti starší patnácti let se začaly učit řemeslům v odborných učilištích státních pracovních záloh nebo začaly pracovat v textilním průmyslu (převážně dívky), v strojírenských závodech, na průmyslových stavbách a jinde. Zaměstnavatelé však odmítali příslušníky řecké a makedonské národnosti přijmout do práce, protože se s nimi nemohli domluvit a také proto, že v nich viděli nespolehlivý živel na způsob cikánů.⁵ Migranti se uplatňovali v textilním průmyslu a to zhruba třetina z nich, dále pak třetina v zemědělství a

³ V závorce je uvedeno toponymum těchto obcí v řečtině.

⁴ Tak znělo jejich oficiální označení

⁵ DOROVSKÝ, Ivan: Šedesát let, s. 16.

v těžbě dřeva. Více než 16 % osob začalo pracovat ve stavebnictví. Podle zprávy pracovníků ministerstva práce a sociální péče si zaměstnavatelé stěžovali na špatnou pracovní morálku, na velkou fluktuaci a absenci.

Na druhou stranu řečtí a makedonští imigranti prožívali opravdu velmi těžké chvíle, což můžeme vidět na zprávách stranického pracovníka Václava Moravce, kterého zarazila *značná izolace řeckých emigrantů od českých lidí, a to především v usídlení. Jsou to jednak izolované vesnice, v nichž řečtí soudruzi bydlí kilometry vzdáleni od českého obyvatelstva. Jsou to čtvrti ve městech, jimž se čeští lidé vyhýbají a označují je za čtvrtě cikánských Řeků.*⁶

Zpráva dále kriticky poukazovala na *špatné ubytovací možnosti v Jeseníku, Bruntále, v Žamberku, kde bydlí 10 rodin pověšinou s nemluvnaty v dřevěném "lágru" z doby okupace, a v Krnově, kde v nezdravých, tmavých místnostech o rozměru asi 3x2,5 m bydlí řecké rodiny s malými dětmi. Nebyly řídké případy, že v takových místnostech bydlely dvě a někdy i více rodin s malými dětmi.*⁷ Nejvíce migrantů z Řecka bylo usídleno v oblasti Jesenicka, dále na Krnovsku, Bruntálsku, Žamberecku a Trutnovsku a na různých dalších místech Čech a Moravy.

4. Výuka makedonských a řeckých dětí

V dětských domovech byly zřízeny mateřské školky a děti byly roztríděny do tříd. V první a druhé třídě národní či základní školy vyučovali pouze řečtí a makedonští učitelé a od třetí třídy základní školy čeští učitelé. V těchto vyšších třídách učili řečtí a makedonští učitelé řecký a makedonský jazyk, dějepis a zeměpis Řecka.

Počet hodin v mateřštině představoval osm hodin ve 3. třídě a sedm hodin ve 4. a 5. třídě. Na jednoho makedonského nebo řeckého učitele připadalo 55 žáků. Na střední škole se děti učily všechny předměty společně s českými studenty. Soustředění asi 120 vybraných žáků z 1. a 2. třídy střední školy do zvláštních 4. ročníků mělo za cíl připravit je k závěrečným zkouškám tak, aby mohli studovat na gymnáziích. Asi sto z nich zkoušky složilo. Zbytek postupoval do učebního poměru. Na vysoké školy se dostali jednak studenti středních škol, jednak nejlepší vyučení učni. Na vysokých školách již na podzim 1952 studovalo v 1. nebo ve 2. ročníku celkem 35 makedonských a řeckých studentů, z nichž 24 v Praze a 11 v Brně.

Veškerou péči o výuku makedonských a řeckých dětí převzalo od dubna 1951 ministerstvo školství, vědy a umění, které převedlo děti od 1. září 1951 do českých národních a středních škol v místě domovů řeckých a makedonských dětí nebo v nejbližším okolí.

Tehdejší zprávy o dětských domovech též kladně hodnotí, že téměř každý domov má svůj kulturní soubor, který obstarává zábavné a výchovné programy nejen v domově, nýbrž vystupuje i na veřejnosti při různých oslavách a schůzích.

5. Kulturní charakteristika makedonské menšiny v ČR

Příslušníci makedonské etnické skupiny žijí v České republice více méně roztroušeně na mnoha místech, převážně však ve městech. Přišli k nám většinou jako děti ve věku šest měsíců až sedmáct let. Z původního počtu kolem čtyř tisíc osob různého pohlaví a stáří, který se uvádí pro rok 1950, jich dnes v České republice žije pravděpodobně méně než jedna desetina. Na základě anonymního dotazníku (1994) Semináře balkanistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity spolu se Společností přátel jižních Slovanů v České republice se dotazníky rozeslaly na 127 známých adres. Vyplněných dotazníků se vrátilo celkem 30 a to z Hradce Králové, Duchcova, Prahy, Ostravy, Brna, Jeseníku, Rýmařova, Zubří, Mohelnice, Mladé Boleslavi, Mikulovic u Jeseníku, z Javorníku, České Skalice, Bíliny, Šumperka, Rožnova pod Radhoštěm a Tišnova. Nejstarší z respondentů byl narozen roku 1924 a nejmladší roku 1965.⁸ V současné době žije v ČR již šest generací Makedonců.

⁶ Tamtéž, s. 21.

⁷ Tamtéž, s. 21.

⁸ DOROVSKÝ, Ivan: Makedonci žijí mezi námi. Brno 1998, s. 267.

Zejména ti, kteří přišli do ČR již v dospělém a starším věku (a dnes již v podstatě téměř bez výjimky nežijí) ovšem pokračovali i v novém prostředí v patriarchálním způsobu života, houževnatě se bránili přizpůsobení se novému prostředí a odlišným manželským a rodinným vztahům. Dostí těžko se adaptovali. Pokračovali i ve způsobu přípravy potravy, na jaký byli zvyklí v původním domově. Emancipační tendence na ně nijak podstatně nezapůsobily a tudíž nezměnily chování a způsob jejich života. Pro tyto dvě generace byla a je příznačná větší rodinná a etnická soudržnost, větší uzavřenost, snaha izolovat se od majoritního obyvatelstva. Tyto generace se proto adaptovaly na odlišný život v jiném společenském prostředí pouze navenek, zatímco vnitřně si uchovaly převážně patriarchální charakter.⁹

To vše je ovšem již minulostí. Převážná většina dnešních Makedonců udržuje tradici svátků podle českého (katolického) kalendáře, z tradičních makedonských svátků udržují především obyčejně na *Božik a Veligden* (vánoce a velikonoce). Doma dnes komunikují se členy rodiny převážně nebo výhradně česky, vzácně makedonsky a česky nebo řecky. Tyto aspekty svědčí o postupné asimilaci. Většina Makedonců má (nebo měla) rodiče, sourozence a příbuzné v Řecku, ale mnozí z nich mají rodinu i v dnešní Makedonské republice, dále také v Austrálii, Polsku, Bulharsku, Kanadě, USA, v Německu, Argentině, v Maďarsku a Slovinsku.

Od roku 1993 na počátku léta (květen, červen) se koná pravidelné kulturní setkání příslušníků makedonské etnické skupiny v České republice a příslušníků dalších etnických skupin, které organizuje Společnost přátel jižních Slovanů.¹⁰

⁹ DOROVSKÝ, Ivan: Makedonci, s. 274.

¹⁰ <http://www.spjs.cz/index.php 5.11>. 2009